

das vorlag, als man nach Erlass der Resolution von 14.4.1698 auch das Verhältnis bestimmter rumänischer Ortsgemeinden zur reformierten Kirchenleitung als „Union“ bezeichnete – Conceptul de „Unire” în contextul în care, după emiterea rezoluției din 14.4. 1698, și relația anumitor comunități locale românești cu conducerea Bisericii reformate(calvină) a fost numită tot Unire, care arată că mulți preoți au practicat nestingheriți religia lor sub jurisdicția Superintendentului calvin și voiau la 1698 să mențină această situație. Daniel Dumitran în *Der Gegensatz zwischen den Auffassungen von der Art und Weise des Zustandekommens einer kirchlichen Union bei den Jesuiten und bei den Siebenbürgener Ständen* – Contradicția dintre conceptele privitoare la modul realizării unei Uniri religioase la iezuiți și la Stările transilvănene, prezintă dorința Stărilor de a-și apăra propriile interese în pofida Curții care era în favoarea catolicismului Ovidiu Ghitta prezintă tema, Conceptul de Unire la partenerii români – *Das Unionsverständnis der rumänischer Partner*, în care se arată că nu se poate reconstitui în detaliu numărul celor care au susținut cu toată tăria Unirea, menționându-se adesea atașamentul față de propria tradiție bisericească unde „totul trebuia să rămână neatins”. Hotărârea de a nu deroga de la propria „lege” era dublată, așadar, în chip semnificativ, de dorința rostită foarte deschis de a nu face concesii „latinilor”. Nicolae Chifăr scrie despre Instrucțiunile teologice scrise pe care le-a primit Atanasie în Viena sub jurământ, și competențele „teologului” – *Die schriftlichen theologischen Anweisungen, die Atanasie in Wien zu beiden hatte und die Kompetenzen des „Theologen”*, și intră în detaliu arătând că a fost o Unire formală cu scopul de a obține privilegii sociale, naționale și bisericești. N. Nilles: Unirea s-a făcut numai în aparență, iar popii s-au unit pentru a fi scutiți de dări.⁴ Cert este odată cu venirea lui Atanasie la Viena acesta a fost pus în fața unei comisii de judecată condusă de cardinalul Leopold von Kollonich alături de un grup de călugări iezuiți și de membrii delegației însoțitoare din Țară.⁵

Orice abordare a istoriei Unirii religioase a românilor ardeleni altfel decât pentru a afla Adevărul istoric și a nu intra în vălmășagul mālurilor alunecoase și mai ales părtinitoare din patruleterul confesional este împlinită prin noile cercetări și abordări din care face parte și cercetarea de față care se vrea o prezentare echilibrată și nepărtinitoare a istoricilor catolici, ortodocși și protestanți a problematicii atât de disputate a uniației. Toți sunt nume binecunoscute în cercetarea istoriei bisericești. Totuși ne surprinde absența unor nume consacrate precum Nicolae Bocșan, Ioan Chindriș, Gelu Neamțu de la Cluj sau Mircea Păcurariu de la Sibiu. Participanții păstrează un limbaj foarte științific în expunere, adecvat în exprimarea ipotezelor de tot felul, cu scopul de a nu se jigni, din ambele părți vădindu-se intenția respectului reciproc. Este o lucrare de mare utilitate, ceea ce se va vădi mai ales în viitor prin păstrarea unui echilibru în afirmarea propriilor adevăruri de credință oferind un exemplu concludent în acest sens contemporanilor (care să nu alunece pe pista confesionalismului) și celor care vor veni. Cu același interes sunt așteptate și celelalte volume care să arunce mai multă lumină asupra celor întâmplare la cumpăna secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, precum și ulterior.

Gh. Naghi

Ela Cosma, Sași, austrieci, slavi în Transilvania și Banat (Biografii de secol XIX și din vremea revoluției pașoptiste), Editura Academiei Române, București, 2009, 468 p.

Cu mare uimire și deosebită plăcere consemnăm apariția – mai rară în peisajul istoriografiei din România – a unei lucrări de mare ținută academică, apărută sub egida celei mai înalte instituții din România, Editura Academiei Române, lucrare de o rară acribie, datorată uneia dintre cele mai iscusite cercetătoare clujene, dr. Ela Cosma, bună cunoscătoare a limbilor Ardealului și nu numai și care scrie cu dexteritate în oricare dintre aceste limbi. De fapt, este vorba de un dicționar voluminos, alfabetic, cu 215 biografii, ale unor personalități ale secolului al XIX-lea, în special cu revoluția pașoptistă.

⁴ N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae in terris S. Stephani*, I, Innsbruck, 1885, p. 259-262.

⁵ Z. Păclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, Târgu-Lăpuș, 2005, p. 119-120.

În principal este vorba despre neromâni, despre reprezentanți ai națiunii săsești din Transilvania, dar și de cetățeni de limbă germană ai Imperiului habsburgic, precum austrieci, șvabi bănățeni sau germani din Bucovina cu intenția cuprinderii – afirmă autoarea – „numelor relevante, a persoanelor care fie au deținut funcții oficiale, fie au adus contribuții politice, administrative, culturale, școlare, bisericesti, artistice, științifice la propășirea Ardealului în perioada amintită, ori s-au remarcat pe plan militar”. Se adaugă, în afara celor menționați, personalități slave dintre care s-au remarcat figuri din lumea rusă, poloneză, sârbă și croată, cu atingere la istoria Transilvaniei și Banatului secolului al XIX-lea.

Biografiile sunt rânduite, firesc, după alfabet, cu indici onomastici, iar la personalitățile care au avut o operă scrisă se atașază bibliografii complete cu suma lucrărilor editate și inedite. Interesul cărții – ne spune autoarea – decurge din și converge în tendința modernă, practică în zilele noastre pe linia unei istorii a biografiilor, ca recuperare nu a evenimentelor care au produs istoria, ci a oamenilor care au declanșat evenimentele.

Prin expunerea diverselor biografii ale diferitelor personalități ale secolului al XIX-lea din Transilvania și Banat se ajunge la o reșezare firească, pe de o parte a personajelor ilustre pe nedrept uitate, personaje care au zămislit valori universale, primindu-și aici locul meritat, iar cele supradimensionate reintrând pe făgașul firesc din contextul epocii. În totalitate, ele ne dezvăluie actualitatea secolului al XIX-lea cu amprenta clar definită a revoluției pașoptiste prin identitățile naționale redefinite ale Transilvaniei, Banatului, Ungariei, Serbiei și Croației în care vor intra, în primul rând, sașii într-un număr de 141 de biografii, menționându-i separat pe militarii de carieră, ofițeri superiori sași în număr de 5: Joseph Bedeus von Scharberg, Carl von Brukenthal, Samuel von Brukenthal, Ludwig Fabini, Heinrich Froon von Fronius restul, fiind intelectuali, adică profesori și clerici sași 47, funcționari 39, juriști 25, medici și farmaciști 15, editori și redactori 11, artiști plastici și muzicieni 4, ingineri 2.

Ponderea mare a profesorilor și a clericilor se explică prin aceea că un absolvent de teologie protestantă la vreo universitate din Austria și mai ales Germania, intra în învățământ la revenirea în Transilvania și parcurgea adesea toate treptele, de la profesor suplinitor până la corector (vicerector) și rector (director gimnazial), cu un salariu destul de modest, ca după mai mulți ani să obțină, eventual, o parohie, chiar dacă unii dintre profesorii gimnaziali aveau o pregătire excepțională, precum Carl Gooß sau Georg Daniel Teusch. Excepția o formau profesorii universitari, cei angajați la Academia Săsească de Drept din Sibiu, înființată la anul 1844, recrutați de Universitatea Națională Săsească dintre juriștii sași.

Ponderea mare a funcționarilor se explică prin îmbrățișarea unei cariere comode, cu un confort material apreciabil. Dintre aceștia s-au ridicat oameni de o înaltă cultură, cu preocupări de istorie sau istoria dreptului, precum Joseph Bedeus von Scharberg, familia Friedenfels, Simon Schreiber Sr., Joseph Trausch.

Cariera juridică era un punct de atracție pentru sași, dintre ei ridicându-se multe personalități ca Jacob Rannicher, Konrad Schmidt, Friedrich Schuler von Libloy, Joseph Andreas Zimmermann. Unii înclinau spre studiul medicinei, mai puțini spre studiul farmaciei, dintre ei unii ajungând faimoși, precum părintele oftalmologieimaghiare, sasul Johann Gottlieb Fabini, decan al Facultății de Medicină și rectorul Universității din Budapesta, apoi Michael Hager, profesor de chirurgie, pierit în timpul revoluției pașoptiste, Franz Friedrich Roth, Karl Sternheim.

Dacă tehnica este slab reprezentată, în schimb se ridică o nouă branșă pe lângă cea de editor, tipografii, precum, Joseph Drotleff și Johann Gött, iar în jurul anului 1840 apar jurnaliștii, redactorii gazetelor care se întrețin din scris, precum Anton Kurz, Joseph Marlin, Leopold Maximilian Moltke. Să nu se uite că la 1848 sașii, cea mai puțin numeroasă nație, deținea 10 organe de presă, adică cât românii și maghiarii la un loc.

În afara sașilor, 44 de austrieci sunt prezentați ca vorbitori de limbă germană. Dintre biografiile acestora se remarcă acelea ale împăraților monarhiei habsburgice din secolul al XIX-lea: Ferdinand I, Franz I și Franz Joseph I, a palatinului Ungariei, ale miniștrilor și chiar ale unor înalți funcționari a căror activitate s-a desfășurat în Transilvania. Dar majoritatea dintre austriecii cuprinși în volum, adică 29, sunt militari. O atenție specială s-a acordat militarilor participanți la revoluția pașoptistă și la războiul civil din anii 1848-1849. Au mai fost menționate 23 de figuri de slavi dintre care 13 ruși, dintre care 10 generali care au participat la intervenția țaristă în Transilvania și Principatele Române din perioada pașoptistă. Ceilalți slavi au fost 6 sârbi cunoscuți din revoluția de la 1848-1849 din Serbia și Voivodina: Karađorđe, Miloš Obrenović, Joseph von Rajačić, Đorđe Stratimirović, Stevan Šuplikac,

Panteleimon Živkovič, apoi sunt menționați 2 croați: Ljudevit Gaj și Josip Jellačić, doi revoluționari polonezi celebri în persoana lui Józef Bem și Henryk Dembinski și 5 unguri: băănățeanul Petőfi Sándor, Franz Aurel Pulsyky von Lebócz und Cséfalva, Szász Károly Sr., Szász Károly jr., renumitul Carol Popp de Szathmáry.

Autoarea ne pune în temă și cu natura surselor bibliografice folosite, unele mai noi, altele mai vechi, celebre lexicoane apărute în secolul al XIX-lea, menționându-se și folosirea unor surse inedite de documente, sau edite aflate în copii la Institutul de Istorie din Cluj sau publicate recent, cât și folosirea unor surse electronice. Așa cum se cuvine unei lucrări de înaltă ținută științifică, volumul se încheie cu un indice de localități, indice tematic pe domenii de activitate, profesii, funcții, indice onomastic, lista ilustrațiilor, după ce în prealabil ne-a prezentat și o listă, la început, a personalităților inserate în dicționar.

În sfârșit, avem de-a face cu o lucrare de mare ținută științifică prin care autoarea ne demonstrează că, pe lângă puterea de muncă exemplară, deține și o cheie magică a succesului care se poate denumi fără a greși cu ceva, munca fără preget și seriozitatea științifică a abordării oricărei teme. Acest om firav este o pildă de abnegație în lumea științifică a istoriografiei românești contemporane.

Dar istoricul dr. Ela Cosma, de formație filolog, nu este încă foarte binecunoscut în America, însă suntem încredințați că, după seriozitatea cu care abordează temele de cercetare și publică volume de mare interes științific, nu va trece prea mult timp și numele ei va deveni un punct de reper în istoriografia americană. Să vedem întâi munca ei științifică de până acum, având în vedere ca este un om modest, firav chiar, dar dotat cu o imensă putere de muncă și la care te gândești cu surprindere cum poate să comaseze timpul în așa manieră ca să aibă vreme pentru toate. În afară de lucrarea de mai sus, îi mai aparțin și câteva cărți voluminoase:

1. *Ideea de întemeiere în cultura populară românească*, teză de doctorat, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2000, 544 p;

2. *Presa săsească și revoluția în Transilvania la 1848/1849. Sächsische Presse und Revolution in Siebenbürgen 1848/1849*, Cluj, 2002, 447 p;

Gh. Naghi

Angela JIANU, *A circle of Friends. Romanian Revolutionaries and Political Exile, 1840-1859* (Cercul de prieteni. Revoluționarii români și exilul politic, 1840-1859), Balkan Studies Libraries, Brill, London-Boston, 2011, 382 p.

Cartea prezintă un fragment relevant din istoria modernă a României, anume, cele dintâi eforturi susținute în vederea desprinderii românilor de lumea balcano-orientală și multiplicarea contactelor lor cu Europa. În acest scop, autoarea evidențiază biografiile celui mai reprezentativ grup de intelectuali și oameni politici de la mijlocul secolului al XIX-lea, acela ce s-a preocupat de soarta Moldovei și a Valahiei, cele două Principate Dunărene aflate la granița imperiilor țarist, otoman și habsburgic și disputate în repetate rânduri de acestea. Este vorba de revoluționarii pașoptiști care promovaseră o gândire modernă, dobândiseră o notorietate în plan local și internațional, contribuieră la formarea conștiinței comunitar-lingvistice și la recunoașterea dreptului poporului român de a-și construi un stat național prin unirea principatelor Moldova și Valahia. Ei convinseseră elitele Franței și Marii Britanii cu privire la rostul eliberării principatelor de sub protectoratul Rusiei țariste și de sub vasalitatea față de Imperiul otoman.

Studiind corespondența edită și inedită, multe alte izvoare documentare, autoarea acordă un rol important biografiei și acțiunilor întreprinse în Moldova și Valahia, dar mai ales în diferite capitale și state din Europa de către Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Dumitru Brătianu, Ion Brătianu, Ioan Eliade Rădulescu, Ion Câmpineanu, C.A. Rosetti, Maria Rosetti, Nicolae Golescu, Alexandru C. Golescu-Albu, Alexandru G. Golescu-Negru, Ștefan Golescu. În anii de studii sau în perioada exilului la Paris, Londra sau Viena, revoluționarii români acordaseră un interes major studierii istoriilor, limbilor și literaturilor europene, ideilor revoluționare și, în genere, gândirii politice a timpului. Ei fuseseră marcați de opera și prezențele publice ale câtorva dintre cei mai celebri cărturari ai timpului, precum Jules Michelet, Edgar Quinet, Adam Mickiewicz